

fleerde versterkingswerken uit. Het z.g. oostfront van de Vesting Holland kende die moderne versterkingswerken evenwel niet; er waren in de jaren '30 niet eens aanwijzingen gegeven, waar en hoe die werken eventueel aangelegd moesten worden.¹ Af en toe waren er wel plannen voor gemaakt ('voor het bouwen van zoveel kazematten, zoveel schuilplaatsen, het aanbrengen van verbeteringen in het inundatiestelsel'), maar de gelden om die plannen uit te voeren waren door het departement nimmer aangevraagd.² Artillerie was aan dat oostfront als zodanig ook maar weinig aanwezig: 44 stukken geschut stonden er, die alle al zestig jaar oud waren.³ Wel was de inundatie tot in details voorbereid, ook was er, aldus later minister Dijkhoorn, 'hier en daar een onderkomen, uit de vorige mobilisatie daterend',⁴ en tenslotte lagen er enkele totaal verouderde forten. Het was alles bij elkaar weinig – maar meer dan niets. En natuurlijk zou de inundatie op zichzelf al zekere defensieve kracht hebben: de Duitsers waren in '14-'18 in zuid-west België bij de IJzer nooit door de inundatie heengekomen. Dat leek een belangrijk, in zekere zin een hoopgevend feit.

Potentieel was de linie van de Grebbe in sommige opzichten geschikter voor de verdediging: ze beschermde een groter deel des lands, het terrein was hoger en veel meer begroeid, men kon er met veel minder omhaal loopgraven en artillerieposten in aanleggen – en ook hier kon gebruik gemaakt worden van, zij het veel minder brede, inundaties. Daartoe zou in het noordelijk deel het water uit het IJsselmeer moeten komen, in het zuidelijk deel uit de Rijn. De Rijn had echter vaak een te lage waterstand. Dat bezwaar kon opgeheven worden door bij Wageningen een gemaal te bouwen dat zorgen kon voor het oppompen van water voor de meest zuidelijke inundatiekommen. Een Grebbelinie, hier en daar door inundaties versterkt, was er al in de achttiende eeuw geweest maar in de tweede helft van de negentiende had men de verbetering van de inundatie-mogelijkheden nagelaten; wat er toen nog aan primitieve versterkingswerken restte, was geheel in verval geraakt.⁵

Welke defensieve mogelijkheden een duchtig uitgebouwde Grebbelinie bood, had generaal van Voorst tot Voorst, commandant van het veldleger sinds april '37, als eerste weer naar voren gebracht. In juni '39 had hij er met het gehele hogere kader van de vier divisies die het IIde en het IVde legerkorps zouden vormen, een terreinoefening gehouden. Eind augustus had hij in een bespreking met minister Dijkhoorn en generaal Reynders (toen nog

¹ Getuige J. H. Fruijt van Hertog, a.v., p. 279. ² Getuige M. H. C. Herman, a.v., p. 458. ³ Nierstrasz: *De voorgeschiedenis*, XIV, p. 54. ⁴ Getuige A. Q. H. Dijkhoorn, *Eng.*, dl. I c, p. 562. ⁵ Nierstrasz: *De voorgeschiedenis*, XIV, p. 6-7.